

вересень, 2019 р.

№ 9 (750)

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ

- Неллі БОНДАРЕНКО. Інкультурація здобувачів освіти у процесі компетентнісного навчання української мови 2
- Ольга РУДНИЦЬКА, Галина ШКАМАРДА. Образ митця на тлі епохи в романах Валер'яна Підмогильного «Місто» та Михайла Булгакова «Майстер і Маргарита» (Бінарний інтегрований урок української й зарубіжної літератури в 11 класі) 7
- Наталія АВГІТОПУЛО. «Енеїда» Івана Котляревського в ілюстраціях Анатолія Базилевича (Інтегрований урок у 9 класі) 13
- Ольга КРИВОРОТЕНКО. «Життя – всього лиш низка варіантів» (Проблема вибору в романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?») (10 клас) 17
- Людмила КОВТУНЕНКО. Складнопідрядні речення з підрядними міри або ступеня та порівняльними (9 клас) 21

МОВОЗНАВСТВО

- Тетяна ЦИМБАЛЮК-СКОПНЕНКО. Лексеми управління та керування в сучасному українському узусі: з історії формування лексичної норми літературної мови 25
- Іван ЮЩУК. Серйозне дослідження лінгводидактичної термінології 28

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО І КОМПАРАТИВІСТИКА

- Петро БІЛОУС. Літописи: у пошуках моделі української історії 33
- Вадим ЄФРЕМОВ. Дослідження стилістичних топосів як альтернатива принципу «історизму» під час вивчення літописних оповідань: виникнення, розвиток, функціонування (На матеріалі переказу «Повісті минулих літ» Віктора Близнеця) 39

ДО 250-РІЧЧЯ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

- Євген НАХЛІК. Бурлескно-травестійні коди «Енеїди» Івана Котляревського 46

ПОГЛЯД НА СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС

- Світлана БОРОДИЦА. Художній світ прози Володимира Лиса 55

РЕЦЕНЗІЇ

- Тетяна ВІРЧЕНКО. Голос тексту: поліфонічне звучання 60
- Василь ЛАТАНСЬКИЙ. Жага пізнання, або Пам'ять хліборобського роду 61

З РЕДАКЦІЙНОЇ ПОШТИ

- Михайло КАМЕНЮК. Спалахнути у слові 63
- Світлана ТРАВНЕВА. У полумисках літа 64

ГОЛОС ТЕКСТУ: ПОЛІФОНІЧНЕ ЗВУЧАННЯ

Скорина Л. «Гомін і відгомін»: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років / Л. Скорина. – Черкаси: Брама-Україна. – 2019. – 704 с.

Людмила Скорина – знана літературознавиця, праці якої – осмислений, розважливий діалог із однодумцями. Йдеться про дослідження «Українська драма 30-х рр. як модель масової культури та історія драматургії у постатях» (у співавторстві з Тетяною Свербіловою), «Звитяга слова, роздумів і діла: Поезія Яра Славутича», «Від модерну до авангарду: Жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини ХХ століття» (у співавторстві з Тетяною Свербіловою, Наталією Малютіною), курс лекцій «Література та літературознавство української діаспори», навчальний посібник «Аналіз художнього твору», працю «Мистецтво складати пазли: статті, рецензії, есе». Тож поява нової книжки науковиці не могла залишитись не поміченою.

Своє дослідження Л. Скорина позиціонує як історико-літературне, тож очікувати варто на обережні і важке перегортання української літератури 1920-х років. Родзинкою літератури 1920-х, думаю, можна вважати дуалістичний світогляд українських модерністів, який влучно охарактеризувала Р. Мовчан: він «безпосередньо пов'язувався із конфронтаційним сприйняттям пореволюційної дійсності – апокаліптичні настрої межували в ньому з життєствердною «романтичною вітальністю» (СіЧ. – 2009. – № 1. – С. 14). Загалом дослідження цього періоду потребують певної обережності, адже, за Р. Мовчан, є велика небезпека збитися на зведення рахунків із тоталітаризмом, вульгаризоване висвітлення літературного процесу 1920-х років. На честь Л. Скорини треба відзначити, що авторці вдалося проявити наукову мудрість і об'єктивність.

Теоретичний аспект дослідження – інтертекстуальність. Саме під цим кутом зору можна досягнути «густу фактуру тексту», осмислити його відкритість, співіснування серед інших текстів. Об'єктом наукових спостережень авторка обирає «розмаїті форми, механізми, способи, моделі міжтекстової взаємодії», покладаючись на «модель вузької впізнаваності інтертекстуальності, що передбачає обов'язкову наявність в аналізованому творі специ-

фічних засобів маркування «чужого слова» (с. 10).

У теоретичному розділі «На торжищі ідей»: концептуальні засади дослідження інтертекстуальності» вмотивовано розкриті витоки поняття «інтертекстуальність» та ключові проблеми термінології.

Л. Скорина вдумливо перепрочитує праці Юлії Кристєвої, Ролана Барта, Жака Дерриди, Жерара Жанетта, Лорана Женні, Лейли Перон-Муазес, Люсьєна Деленбаха, Гарольда Блума, Джонатана Калера, Мішеля Рифатерра, Манфреда Пфістера та інших; виопуклює існуючі теоретичні труднощі, зокрема, «відмежування інтертекстуальності від «доброї старої» теорії джерел, яка загрузла в самодостатніх пошуках впливів і запозичень» (с. 28), відмежування плагіату від інших форм інтертекстуальності. Літературознавиця пропонує вважати зразками плагіату, коли автор видає чужий твір за власний; коли в прототексті змінюються незначні деталі; коли автор вдається до компіляції (с. 146).

При огляді праць українських учених дослідниця виразніше вступає в дискусію. Зокрема не солідаризується з думками щодо розуміння інтертекстуальності як міри художності твору, інтермедіальності як різновиду інтертекстуальності. Слушно авторка називає одну із хиб класифікації форм інтертекстуальності, запропонованої Миколаєм Васильє-

вим, – «відсутність чіткої методики розпізнавання свідомих і несвідомих проявів інтертекстуальності» (с. 119).

Оскільки дослідження має історико-літературний характер, повернись до позитивів у цій царині. Цікавим є аналіз присвяти в сонеті М. Зєрова «Саломея». Розуміння того, що прізвище П. Филиповича вказує на однойменну поезію адресата, відкриває нові обрії розкодування і, як наслідок, усвідомлення, що М. Зєров радить колегам-неокласикам «залишити біблійні перекази й услід за ліричним героєм звернути погляд на гармонійну, урівноважену античність, утілену в образі «стрункої, мов промись», чистої Навсікаї» (с. 195).

І якщо зміст другого розділу монографії «Коло скарбів живого слова»: типи й форми інтертекстуальності в українському письменстві 1920-х років» тяжіє над читачами численними класифікаціями, зміст третього «Споконвіку було Слово»: біблійний дискурс в українській літературі доби «червоного ренесансу» – неспішна інтерпретація текстів. Унаслідок з'ясовано, що біблійний інтертекст посилював провідні мотиви твору, увиразнював контраст слова і діла, посилював смислове навантаження, характеризував індивідуальне мовлення персонажів.

Важливо, що при аналізі творів літературознавиця вважає за необхідне враховувати не лише зв'язок із текстом, а й ті обставини, які зумовили створення прототексту. Саме тому щодо поезії М. Рильського «Так, ми пролог: У вас і королі...» зі збірки «Крізь бурю й сніг» маємо висновок, який видається логічним і вмотивованим: як і Франко, «Рильський змушений був виправдовуватися за те, що ігнорував сучасність і тікав у минуле від її насущних проблем» (с. 443). Загалом в українській літературі 1920-х років дослідниця помітила три іпостасі образу І. Франка: «Мислитель (естет, талановитий поет, на якого мають рівнятися сучасники), Каменярь (борець із несправедливістю й визиском), Мойсей (духовний провідник нації; ця іпостась факультативна, адже роль батька нації, духовного лідера й вождя без альтернатив віддана Т. Шевченкові)» (с. 451).

Одним із магістральних завдань дослідження було встановлення кола

«ядерних» і «прецедентних текстів». Отже, до перших належать Біблія, «Кобзар» Т. Шевченка, антична, давньогрецька і давньоримська література, твори Гете, Данте, О. Пушкіна, Сервантеса, Г. Сковороди, І. Франка, В. Шекспіра, П. Тичини. До других – твори Байрона, О. Блока, Ш. Бодлера, Бокачо та інших (с. 640).

Л. Скорина методично перевіряє свої припущення, а читачеві дає змогу відстежувати хід дослідницької думки. Стосовно поезії М. Рильського «Сафо до Афродити» літературознавиця спочатку припускає, що має справу з поетичним перекладом або варіаціями на тему. Але образний аналіз дає змогу з'ясувати хибність таких припущень, адже «Невід» у цьому художньому контексті є символом неволі, примусу, якого неможливо позбутися» (с. 500).

Загалом авторка дослідження змогла поповнити традиційні функції присвят (інтертекстем): «Вони вико-

нують роль маркера міжтекстових зв'язків (уточнюють коло прототекстів, стають важливим інтерпретаційним кодом)» (с. 642); помітити порушення шанобливого ставлення до Біблії. Розхитування канону прямо залежить від поколінневої приналежності. Для письменників старшого покоління Христос – моральний авторитет, а письменники молодшого покоління вдаються до зниження цього образу аж до того, що в українській літературі народився мотив символічного убивства Христа-Спасителя (М. Хвильовий «Сентиментальна історія») (с. 307).

Не оминула дослідниця й гендерної проблематики, показуючи, що письменники зверталися до творчості Лесі Українки, Марка Вовчка, Сафо, Гаррієт Бічер Стоу, Мігри Хатун, Анни Ахматової. Твори згаданих письменниць стали протекстами українського письменства 1920-х років.

У висновках Л. Скорина нагадала твердження Віри Просалової: «Розширення дослідницького поля не означає вичерпаності інтертекстуального аналізу. Він, навпаки, розвивається і вдосконалюється, призводячи до редукції тих концептів, що не витримали верифікації, і породжуючи нові, зумовлені, з одного боку, багатоманітністю емпіричного матеріалу, з іншого – швидкими темпами розвитку лінгвістики тексту, текстології, семіотики, порівняльного літературознавства» (с. 638). Рецензоване дослідження підтверджує цю тезу. Сучасне літературознавство збагатилося новою системною працею, у якій наново прочитано українську літературу 1920-х років. Залишається лише чекати дослідження інтертекстуальності в літературі діаспори.

Тетяна ВІРЧЕНКО, професор
Київського університету
ім. Бориса Грінченка

ЖАГА ПІЗНАВАННЯ, або ПАМ'ЯТЬ ХЛІБОРОБСЬКОГО РОДУ

Наєнко М. Вечірні світанки: Берибіське Гуляйполе, «Від Києва до Лубен» і літературні візії / М. Наєнко. – К.: ВЦ «Просвіта», 2015. – 583 с.

Право написати таку книжку виправдовується, без перебільшень, «трусами і днями» всього життя. Михайло Наєнко пребагато бачив і пребагато пережив – на десятих виштити! Мабуть, тому і взявся повідати про ті «труди і дні» майстерним небайдужим пером і зірким оком. Зізнається в анотації до видання: «Ці «вечірні світанки» могли б бути й «нічними». Інколи серед ночі прокинешся і засяє в твоїй пам'яті факт із твого дитинства, твоєї родини чи закладів і установ, де навчався й працював; і ти поспішаєш той факт запам'ятати чи й записати. У наслідку вималювалися в цій книжці якісь більші й менші сюжети; вони не є науковою історією моїх країв чи місць роботи; це особистий погляд на них, спроба згадати про них у контексті давнішого і ближчого до нас часу...» (с. 2).

Сюжети, треба сказати, вималювалися напрочуд небуденні і захоплюючі. Прочитавши книжку, як-то кажуть, на одному подихові, я мимоволі аж осміхнувся: як є, живим, діяльним, закоханим в цей чорно-білий світ постав автор спогадів. Віриш його запевненню з тієї ж анотації: «Про все, що бачив і пережив, я намагався розповісти правдиво і чесно» (с. 2). Можу за-

свідчити: так воно і є. Від мого села Луківки до його Гуляйполя – рукою подати через річку Тікич. Не раз я гостював у Михайлових батьків, добрих і мудрих хліборобів, у хатині на Яру (куток у селі, якого вже немає). Немає і хати: завалилась, перетворившись на купу глини, старих крокв та побитої черепиці. Як ніхто, розумію коментар під світлиною в книжці: «В якомусь році (2000?) ще існували недоруйновані рештки нашої хати. Я закусив губи, щоб не заридати вголос на тому руйновищі...» (с. 380).

Жага пізнання... З неї народжується потужна енергія діяння, покликає «наливати силою» душу – ось що насамперед зворушує у «Вечірніх світанках». Жадання більше знати, захоплення літературою привели сільського школярика Михайла в Київський університет, у письменницьку спілку, в Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Завдяки отій ненаситній жазі (так і напрошується вірш В. Лучука «Ех, який я ненаситний, як мені багато треба!») осягати Слово, життя і людей в ньому за порівняно невеликий проміжок часу він сформувався як знана творча особистість, дав нашій словесності непересічні художні цінності, але зупиняється на здобутому не збирається, його завжди вабить «вища математика». Літературознавець, критик, драматург, публіцист, автор 24 монографій, зокрема знакових «Художня література України» (три видання), «Інтим письменницької праці», упорядник і фаховий редактор художньої і наукової спадщини, автор близько дев'ятисот літературно-критичних публіцистичних статей, науково-методичних розвідок, рецензій, двох п'єс – усього не перелічити. Лауреат Шевченківської премії та премії ім. Г. Сковороди. Доктор філології, професор.